

Odbiór dzieł Platona

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet IV. O wojnie naszej, którą wiedziemy z szatanem, światem i ciałem*.
- Źródło: Platon, *Menon*, Kęty 1999.
- Źródło: Platon, *Państwo*, Kęty 1999.
- Źródło: Pierre Hadot, *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, Warszawa 1992.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Broda*.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Platon, czyli dlaczego*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Do snu (Fraszki, II 37)*.

Odbiór dzieł Platona

Sandro Botticelli, *Narodziny Wenus*.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy istnieje jakiś punkt wspólny między Platonem, literaturą renesansu i baroku a malarstwem abstrakcyjnym? Czy Platon był tylko filozofem? A może był także poetą? Fascynujący świat Platońskiej filozofii, mimo że od lat zgłębiany przez badaczy z całego świata, wciąż pozwala nam stawiać sobie kolejne pytania. Tym razem zastanowisz się, jak Platon wpłynął na artystów kolejnych epok.

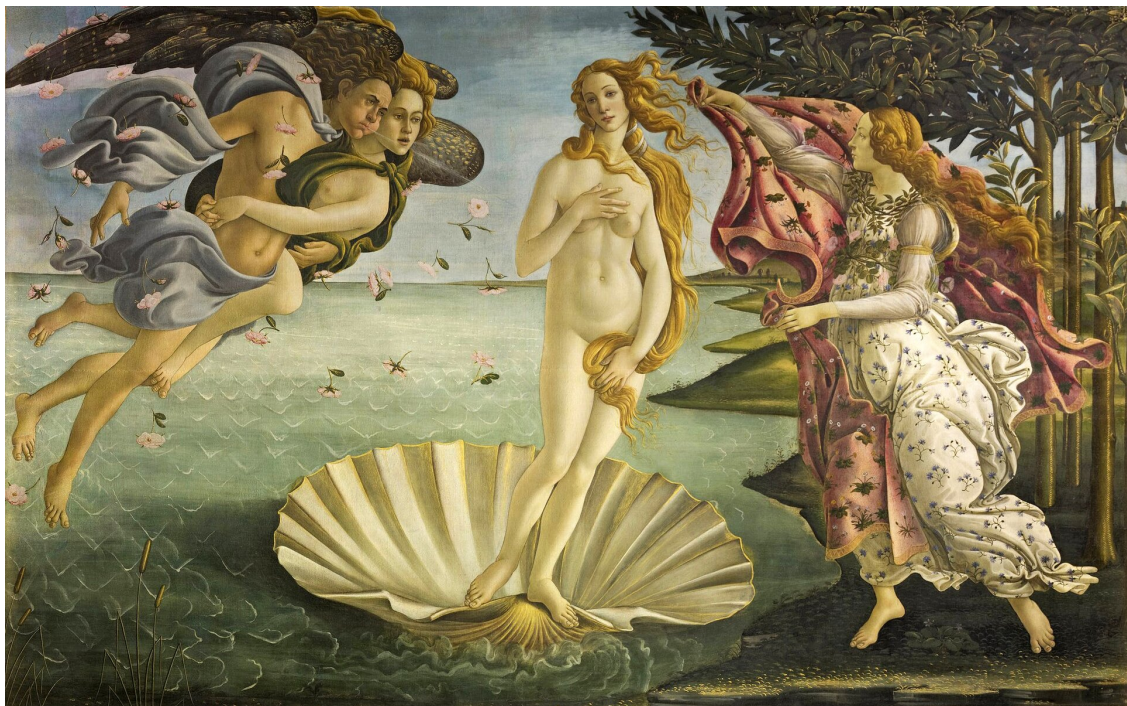
Twoje cele

- Omówisz wpływ dzieł Platona na literaturę i malarstwo.
- Poznasz polskie dzieła literackie, w których widoczne są poglądy Platona.
- Przeanalizujesz oddziaływanie Platona na sztukę abstrakcyjną.

Materiał spoza podstawy programowej.

Platon w literaturze i kulturze

Platon, będąc filozofem, był równocześnie w jakiś istotny sposób artystą, można by nawet rzec: poetą. Uprawiana przez niego filozofia jest w pewnej mierze literaturą, co niekiedy utrudnia interpretowanie jego dzieł. Z drugiej jednak strony literackość jego filozofii, posługiwanie się poetyckimi metaforami, konwencją dialogu, imponująca rozmachem wizja świata i umiejscowienie w nim człowieka, przeznaczonego do życia w wieczności, sprawiały, że głoszone przez niego nauki bardzo często znajdowały oddźwięk nie tylko u filozofów doceniających wartość sztuki i literatury, ale także u artystów, którym nieobce były zagadnienia filozoficzne. W kulturze europejskiej Platon był najczęściej obecny za pośrednictwem [neoplatonizmu](#).

Obraz Sandra Botticellego, *Narodziny Wenus* (ok. 1485 r.) również nawiązuje do nurtu neoplatońskiego.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Recepcja Platona w polskiej literaturze okresu renesansu i baroku

Z poglądami Platona zaznajomiony był **Jan Kochanowski**, czego świadectwem jest utwór *Wzór pań mężnych*, w którym pojawia się Platoński **motyw androgyna (hermafrodyty)**. Ponadto we fraszce *Do snu* (Fraszki, II 37) opisuje sen jako moment wyzwolenia duszy z materialnego ciała i przedsmak śmierci:

((Jan Kochanowski

Do snu (Fraszki, II 37)

Śnie, który uczysz umierać człowieka
I ukazujesz smak przyszłego wieka,
Uspi na chwilę to śmiertelne ciało,
A dusza sobie niech pobuja mało!
Chce li, gdzie jasny dzień wychodzi z morza,
Chce li, gdzie wieczór gaśnie pozna zorza
Albo gdzie śniegi panują i lody,
Albo gdzie wyschły przed gorącym wody.
Wolno jej w niebie gwiazdom się dziwować
I spornym biegom z bliska przypatrować,
A jako koła w społecznym mijaniu
Czynią dźwięk barzo wdzięczny ku słuchaniu.
Niech się nacieszy nieboga do woli,
A ciało, które odpoczynek woli,
Niechaj tym czasem tesknice nie czuje,
A co to nie żyć, w czas się przypatruje.

Źródło: Jan Kochanowski, *Do snu (Fraszki, II 37)*.

Bezpośrednio zostaje przywołany Platon przez Kochanowskiego w utworze *Broda*, prezentującym w sposób żartobliwy **ideę** brody.

((Jan Kochanowski

Broda

(...)
kształt na wszystkie brody potomne wydała:
(...)
Tak odmienna, tak mnożna między wieczystymi
Wisiała na powietrzu sny Platonowemi.

Źródło: Jan Kochanowski, *Broda*.

Echa platońskiej koncepcji idealnego państwa wyraźnie pobrzmiewają w głośnym dziele **Andrzeja Frycza Modrzewskiego** *De Republica emendanda (O poprawie Rzeczypospolitej)*,

wyd. w 1551 r.), szczególnie w tych fragmentach, w których autor dopominał się o państwową kontrolę nad wychowaniem obywateli i dopuszczeniem filozofów do sprawowania rządów.

Z kolei w *Dworzaniu polskim* (1566), przeróbce włoskiego utworu dokonanej przez **Łukasza Górnickiego**, przywołana została koncepcja miłości inspirowanej przez piękno poznawane w trojaki sposób: „oczyma, uszyna i myślą”.

Motyw ciała jako więzienia czy też grobu duszy często spotykamy w polskiej poezji barokowej, poczynawszy od **Mikołaja Sępa-Szarzyńskiego**.

((Mikołaj Sęp Szarzyński

Sonet IV. O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem

Pokój – szczęśliwość; ale bojowanie
Byt nasz podniebny¹: on srogi ciemności
Hetman² i świata łakome marności
O nasze pilno czynią³ zepsowanie.

Nie dosyć na tym, o nasz możny Panie!
Ten nasz dom⁴ – ciało – , dla⁵ zbiegłych lubości⁶
Niebacznie⁷ zajrzając⁸ duchowi zwierzchności,
Upaść na wieki żądać nie przestanie.

Cóż będę czynił w tak strasliwym boju,
Wątpliwy, niebaczny, rozdwojony w sobie?
Królu powszechny, prawdziwy pokoju

Zbawienia mego, jest nadzieja w tobie⁹!
Ty mnie przy sobie postaw, a prześpiecznie¹⁰
Będę wojował i wygram statecznie¹¹!

Źródło: Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet IV. O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem*.

Przypisy

¹ *podniebny* – tu: dziejący się pod niebem, a więc na ziemi. [przypis edytorski]

² *srogi ciemności hetman* – szatan. [przypis redakcyjny]

³ *pilno czynią* – usilnie starają się. [przypis edytorski]

⁴ *dom* – metafora ciała jako domu była popularna w liryce staropolskiej. [przypis edytorski]

⁵ *dla* (daw.) – tu: z powodu. [przypis edytorski]

⁶ *zbiegłe lubości* – przemijające przyjemności. [przypis edytorski]

⁷ *niebacznie* (daw.) – nieostrożnie. [przypis edytorski]

⁸ *zajrzeć* a. *zażrzeć* (daw.) – zazdrościć. [przypis redakcyjny]

⁹ *Królu powszechny, prawdziwy pokoju Zbawienia mego, jest nadzieja w tobie* – możliwy jest również inny podział składniowy: *Królu powszechny, prawdziwy pokoju, zbawienia mego jest nadzieja w Tobie*. [przypis edytorski]

¹⁰ *prześpiecznie* (daw.) – bezpiecznie. [przypis redakcyjny]

¹¹ *statecznie* (daw.) – pewnie. [przypis edytorski]

Platon u polskich romantyków

Epoka romantyzmu w ogóle zafascynowana była kulturą greckiego antyku. Inspiracje platonizmem dają się zauważyć w twórczości **Adama Mickiewicza**, w opisie pozaziemskiego bytowania dusz zmarłych (II cz. *Dziadów*), w koncepcji miłości jako boskiego szaleństwa, związku dwóch rozdzielonych za życia dusz, nawiązaniu do *metempsychozy* (IV cz. *Dziadów*), w koncepcji poety-wieszcza (III cz. *Dziadów*). W *Panu Tadeuszu* w opisie obrazu Tadeusza Rejtana, znajdującym się we dworcu soplicowskim, pośród wielu rekwizytów umieszcza poeta także *Fedona* – dialog Platona o nieśmiertelności duszy. Metempsychozę przywołuje również **Juliusz Słowacki** w mistycznym poemacie *Król Duch*.

Nawiązania współczesne

Przykładem utworu współczesnego, komentującego w dość przewrotny sposób filozofię platońską, jest wiersz **Wisławy Szymborskiej** *Platon, czyli dlaczego*:

((**Wisława Szymborska**

Platon, czyli dlaczego

Z przyczyn niejasnych,
w okolicznościach nieznanych
Byt Idealny przestał sobie wystarczać.

Mógł przecież trwać i trwać bez końca,
ociosany z ciemności, wykuty z jasności,
w swoich sennych nad światem ogrodach.

Czemu, u licha, zaczął szukać wrażeń
w złym towarzystwie materii?

Na co mu naśladowcy
niewydarzeni, pechowi,
bez widoków na wieczność?

(...)

W dodatku ci okropni poeci, Platonie,
roznoszone podmuchem wióry spod posągów,
odpadki wielkiej na wyżynach Ciszy...

Źródło: Wisława Szymborska, *Platon, czyli dlaczego*.

Słownik

idee

(gr. *idea* – kształt, wyobrażenie) według Platona to, co istnieje naprawdę – doskonale, wiecznie i niezmiennie, stanowiąc wzór rzeczy materialnych – niedoskonałych, powstających w czasie i zmiennych; idee według Platona możemy poznać tylko rozumem, podczas gdy przedmioty materialne poznajemy zmysłami; w filozofii nowożytnej idee nabrały znaczenia odpowiedników rzeczy w ludzkim umyśle

metempsychoza

(gr. *metempsychosis* – wędrówka dusz) religijna koncepcja wędrówki dusz przez kolejne wcielenia; po śmierci ciała dusza wciela się w inny byt fizyczny

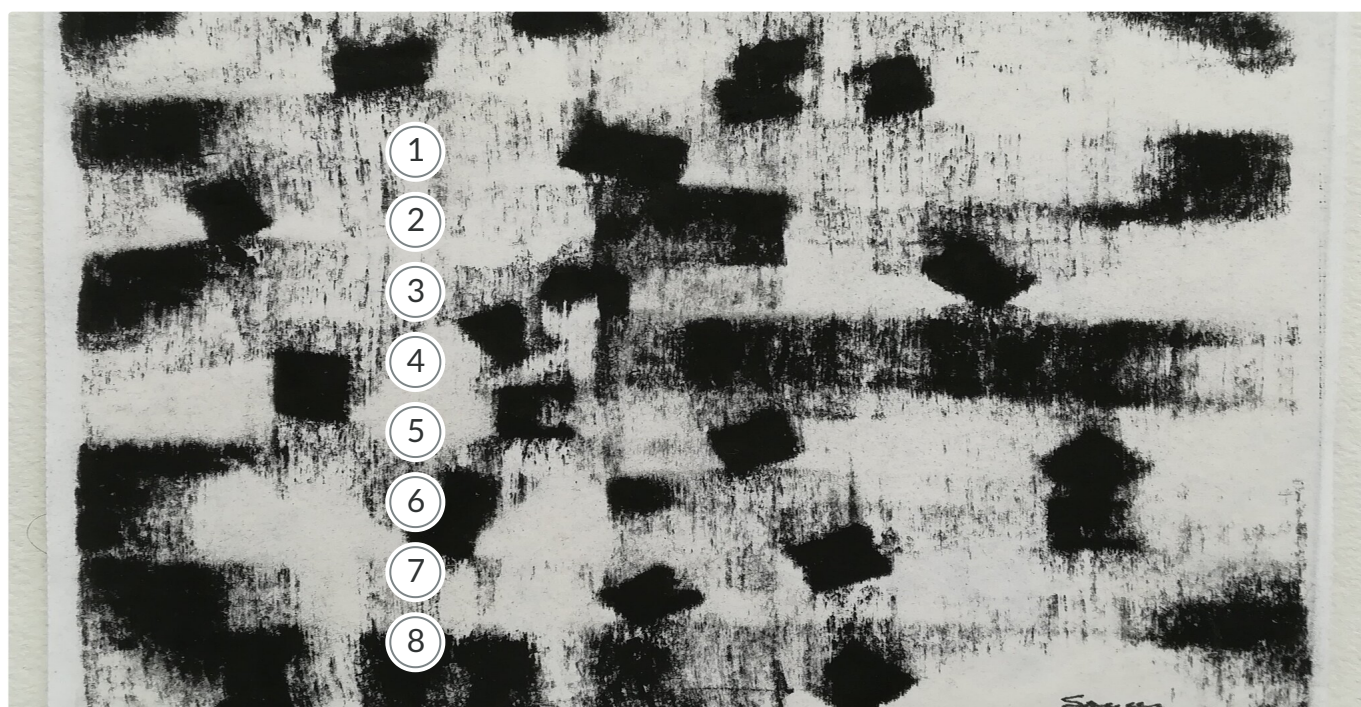
neoplatonizm

system filozoficzny stworzony przez greckiego filozofa Plotyna (204-270 n.e.); był to system monistyczny, jednakże rzeczywistość miała według niego charakter czysto duchowy; u podstaw neoplatońskiej koncepcji absolutu leżało pojęcie bytu, które wynikało z monizmu spirytualistycznego; wszystko, co istnieje: materia, dusze, niebo i ziemia, nie jest – według Plotyna – różnego rodzaju bytami, lecz stopniami stawania się, rozwoju jednego i tego samego bytu; byt – jedyne, co istnieje, ma bowiem według Plotyna naturę światła – tak, jak światło emituje promienie, tak kolejne etapy bytu są następującymi po sobie emanacjami źródłowego, doskonałego bytu; kolejne etapy rozwoju bytu nazywał Plotyn hipostazami; u źródeł rzeczywistości istnieje więc jeden, doskonały, niepoznawalny i nieosiągalny byt – Prajednia – czyli absolut; z absolutu wyłaniają się kolejne, coraz mniej doskonałe hipostazy: duch (świat Platońskich idei), dusza i materia

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z ilustracją i odpowiedz, w jaki sposób malarstwo niefiguratywne związane jest z Platońską koncepcją sztuki.

Danuta Żak, *Teoria malarstwa abstrakcyjnego a Platońska koncepcja sztuki*, „Podstawy Edukacji. Zrównoważony rozwój” 2016, t. 9, s. 225–237.
Źródło: Englishsquare.pl, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa: „[...] celem sztuki nie jest naśladownictwo rzeczy i zdarzeń zmysłowych, a inspiracja rzeczywistością pozamaterialną, głębsze widzenie rzeczywistości, a przez to ukazanie niewidzialnej struktury świata dotarcie do wyobrażeń nadzmysłowych”.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na podstawie informacji z lekcji uzupełnij tabelę. W odpowiednie rubryki wpisz autora, jego dzieło i sposób nawiązania do filozofii Platona.

Autor	Tytuł	Nawiązanie do Platona
Sandro Botticelli	<i>Narodziny Wenus</i>	miłość platoniczna (wykorzystanie motywu Venus pudica [Wenus wstydliva] oznacza narodziny miłości duchowej)
Jan Kochanowski		
	<i>Do snu</i>	
		świat idei
	<i>De republica emendanda</i>	
Łukasz Górnicki		
	<i>twórczość</i>	
Adam Mickiewicz		
	IV cz. <i>Dziadów</i>	
	III cz. <i>Dziadów</i>	
		Fedon
Juliusz Słowacki		
Wisława Szymborska		

Ćwiczenie 2

Przypomnij sobie i napisz, co o poetach i sztuce sądził Platon.

Ćwiczenie 3

Przyjrzyj się obrazowi. Co o miłości mówił Platon? Jak jest ona przedstawiona na obrazie? Odpowiedz na pytania.

Eduardo Zamacois y Zabala, *Miłość platoniczna*.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Zapoznaj się z wierszem Cypriana Kamila Norwida. Odszukaj w nim inspiracje myślą Platona – zarówno w zakresie treści, jak i formy.

((Cyprian Kamil Norwid

Plato i Archita

ARCHITA

Geometrycznej nieświadom nauki,
Widziałem prosty lud, kładący bruki,
I, jako kamień jedna się z kamieniem,
Baczyłem, stojąc pod filarów cieniem.
Aż żal mi było bezwiedności gminu,
Mimo, że wieczną on jest wagą czynu,
Więc geometrii myślane promienie
(Rzeknę) gdy z głazem złączę i ożenie,
Sferyczność w drzewie wykłuwszy toporem,
Siłami ramion pchnę bronzowe walce,
Promienne jeśli kołom natknę palce,
To – któż wie..

PLATO

Boskie zmysłowiąc obrysy,
Archito, koturn rzucisz za kulisy,
Języka lotność niebieskiego zgrubisz,
Więc filozofję, Grecję może zgubisz...

ARCHITA

O Plato! Padam przed prawdy bezkońcem.
I nieraz, myśli z drzewa ciosząc, płaczę,
Tak wielce wszystko przesiąknięte jest słońcem,

Któremu nie ty, ni ja biegów znaczę;
Dlatego świętych nie zniżę arkanów,
Ani ojczyzny krągłą tarcz wyszczerbię,
Owszem: z tych, które rażą cię dziś, planów,
Z kres tych na Grecji idealnym herbie,
Z liczebnych równań, w sił zmienionych dźwignie
(Lubo promiennność uroku w nich stygnie),
Któż wie, powtarzam, czy lud, w sobie drobny,
Bezsilny ciałem, jak wyspa osobny,
Sykulów, mówię naprzykład, siedziba,
Tą siły ramion zmnożywszy nauką,
Nie zdoła bronić się, jak morska ryba?...

PLATO

Przyjdzie i tobie dzień zwycięstwa, sztuko!...

Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐

Wiersz ukazuje konsekwencję stosowania matematyki w mechanice i zagadnieniach inżynierskich, w których Platon widział upadek czystej nauki.

☐

Wiersz ukazuje konstrukcje platońskie jako wyłącznie doskonałe figury.

☐

Wiersz Norwida pod względem formy przypomina *Dialogi* Platona.

☐

Wiersz przedstawia zainteresowanie Platona geometrią.

☐

Wiersz przedstawia wynalazek Platona – cyrkiel.

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tekst w ten sposób, by wyjaśniał, co łączyło koncepcję sztuki abstrakcyjnej i koncepcję sztuki Platona.

Malarstwo niefiguratywne i Platońską koncepcję sztuki łączą te same [] założenia. Zarówno Platonowi, jak i malarzom abstrakcyjnym zależało na tym, by pokazać [] dzieła. Podobnie też twierdzili, że malarstwo naśladowcze przedstawia []. I Platon, i twórcy malarstwa abstrakcyjnego dowodzili, że naśladownictwo [] lecz próbą ukazania innej niż [] rzeczywistości. Uważali, że sztuka powinna ukazywać [] świata poprzez docieranie do tego, co [].

może być sposobem doświadczania świata

nie jest celem sztuki

niewidzialną strukturę

poznawcze

idealistyczne

tylko wrażenie artysty

co tkwi w duszy artysty

idealna

istotę, funkcję i wartość

doświadczanie

ponadzmysłowe

fałszywą rzeczywistość

najbliższą rzeczywistości postać

materialna

Ćwiczenie 7

Odpowiedz na pytanie, co sprawiło, że filozofia Platona była inspiracją dla twórców z kolejnych epok?

Praca domowa

Ćwiczenie 8

Napisz esej, w którym zastanowisz się, co oznaczają w kontekście teorii sztuki, słowa Platona: *Celem naszych czynów powinno być czynienie dobra.*

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Odbiór dzieł Platona

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VII. Filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona”. Uczeń:

4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność platonizmu w późniejszych epokach (np. w teologicznej myśli średniowiecznej, w nowożytnym matematycznym przyrodoznawstwie, w politycznych próbach budowania „państwa doskonałego”).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omówi wpływ dzieł Platona na literaturę i malarstwo;
- pozna polskie dzieła literackie, w których widoczne są poglądy Platona;
- przeanalizuje oddziaływanie Platona na sztukę abstrakcyjną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z tekstem;

- rozmowa kierowana;
- praca z multimediami.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w parach.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Czy waszym zdaniem filozofia wpływa na sztukę?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Ilustracja interaktywna”. Uczniowie odczytują polecenie: *Zapoznaj się z ilustracją i odpowiedz, w jaki sposób malarstwo niefiguratywne związane jest z Platońską koncepcją sztuki* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel, korzystając z tablicy interaktywnej lub rzutnika, wyświetla treść ćwiczenia nr 5. Uczniowie pracują nad odpowiedziami indywidualnie. Następnie nauczyciel sprawdza w panelu użytkownika udzielone odpowiedzi i omawia je z uczniami.
4. Następne ćwiczenie nr 1, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.
5. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 3 i 4) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Jak sądzisz, co sprawiło, że filozofia Platona była inspiracją dla twórców z kolejnych epok?

Materiały pomocnicze:

- Stróżewski W., *Wykłady o Platonie: ontologia*, Kraków 2021.
- Kahn Ch., *Platon i dialog sokratyczny: wykorzystanie literackiej formy na użytek filozofii*, tłum. M. Filipczuk, Warszawa 2018.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Ilustracja interaktywna” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.